

VITA MOZORAITE

GROŽINĖS VERSTINĖS VAIKŲ KNYGOS LEIDYBA LIETUVOJE 1940—1990 m.

Vertimai iš užsienio kalbų yra labai svarbus kultūros reiškinių atspindys. Jie parodo vienos šalies dėmesį kitos šalies veikalams, sukurtiems kitoje kultūrinėje aplinkoje. Šį reiškinį galima nagrinėti dviem aspektais: statistinės analizės ir priežastingumo. Skaičiais pagrįsta statistinė analizė padeda atskleisti tik bendrą būklę: nustatyti verstinių knygų pavadinimų skaičių, tiražus, kiek, iš kokios kalbos, kada išversta ir kiek, kokios šalies autorių knygų išleista. Daug svarbesnis yra priežastingumo aspektas, dažnai paaiškinantis, kodėl vieni ar kiti vertimai vyrauja bendrame knygų sraute.

Verstiniams vaikų kūriniams atrinkti ypač aktualus bendradarbiavimo kriterijus. Aktyvus bendradarbiavimas siekiant, kad į vaikų literatūrą nepatektų kūrinių, propaguojančių rasizmą, nacionalizmą, fašizmą, prievartą, vienija daugelio šalių pedagogus, rašytojus, mokslo ir kultūros veikėjus, sociologus, bibliotekininkus. Ne visi knygų leidėjai vadovaujami šiais kriterijais. Tai labai priklauso nuo leidyklos pobūdžio (privati ar valstybinė), nuo jos finansinės būklės, nuo leidėjų ir valstybės požiūrio į vaikų literatūrą ir į vaiką skaitytoją.

Vaikų literatūros skirstymas į grupes jau yra nusistovėjęs: tai knygos, parašytos specialiai vaikams; knygos, iš pradžių skirtos suaugusiems, bet ilgainiui įsitvirtinusios kaip vaikų literatūros dalis; knygos, parašytos suaugusiems, bet adaptuotos arba perpasakotos vaikams. Tarybiniai tyrinėtojai vaikų literatūrai priskiria ir pačių vaikų kūrybą. Šis skirstymas paprastai taikomas originaliems kūriniams.

Vaikų verstinės literatūros struktūra yra kiek kitokia ir, be to, gana netinai sudėtinga. Danijos mokslininkas N. Šainas (N. Shine) išskyrė 4 struktūrinės jos dalis: 1) knygos, tiek originalo, tiek ir vertimo kalba funkcionuojančios kaip vaikų; 2) originalo kalba vaikams parašytos knygos, kurių vertimai praranda savo specifiką ir tampa vienodai priimtini tiek vaikams, tiek ir suaugusiems; 3) originalo kalba vaikams parašytos knygos, kurių vertimai tapo suaugusiųjų literatūros dalimi; 4) suaugusiems parašytos knygos, kurių vertimai arba tapo vaikų literatūros dalimi, arba yra vienodai skaitomi tiek vaikų, tiek ir suaugusiųjų¹.

Kiek patikslinsime ketvirtąją struktūrinę dalį. Dažnai ne vertimas, o laikas pakoreguoja kūrinio, ypač klasikinio, adresatą. Originalo kalba suaugusiems parašyta knyga, išversta į svetimą kalbą, vaikų literatūrai ima priklausyti dėl dviejų priežasčių: dėl adaptacijos atsižvelgiant į

¹ Cit. pagal: Смородянская М. Некоторые проблемы функционирования переводной литературы для детей, подростков и юношества в зарубежных странах // Библиотекосведение и библиография за рубежом. 1980. № 76. С. 27.

jaunųjų skaitytojų gyvenimo patirtį bei charakterį ir dėl skaitytojų akceleracijos. Vaikams dažniausiai adaptuojami klasikinės literatūros kūriniai. Tai daroma daugelyje pasaulio šalių. Ne išimtis ir Lietuva. Čia adaptuoti kūriniai vaikams buvo leidžiami tiek iki 1940 m., tiek ir tarybiniais laikais. Stai 1947 m. pasirodė N. Zablockio „vaikams paruoštas“ F. Rablė „Gargantua ir Pantagruelis“, 1948 ir 1951 m. — adaptuotos ištraukos iš V. Hugo romano „Vargdieniai“ („Gavrošas“), 1971 m. — P. Mašiotė perdirbti ir pakartotinai leidžiami D. Defo „Robinzono gyvenimas ir nuotykių“ bei 1975 m. — Dž. Svifto „Guliverio kelionės“. Būtent pasaulinės literatūros klasikos skaitytojas jaunėja. Nei Dž. Svifto, nei A. Diuma, nei D. Defo, nei S. Pero savo geriausių kūrinių neskyrė vaikams. Tačiau ilgainiui tiek „Kelionė į tolimas pasaulio šalis Lemuelio Guliverio, pradžioje chirurgo, o paskui kelių laivų kapitono“, tiek „Trys muškietininkai“, tiek „Robinzonas Kruzas“ įsitvirtino paauglių lektūroje.

Toks adresato kitimas sukelia nemažai problemų. Lietuvoje 1940—1990 m. kai kurie klasikiniai kūriniai buvo išleisti po kelis kartus. Vienu knygų metrikoje ar anotacijoje laikui bėgant buvo pažymima nauja, jaunesnė skaitytojų grupė (pvz., D. Defo „Robinzonas Kruzas“ iš kūrinio, adresuoto suaugusiems skaitytojams, tapo kūrinium, kurio skaitytojai — jaunesnio ir vidutinio mokyklinio amžiaus vaikai, nors jo vertimas nepakito), kitų, nors ir tapusių paauglių lektūra, adresatas nepakito (pvz., A. Diuma knygų).

Rinkdama statistinę medžiagą, šio straipsnio autorė susidūrė su problema, kokios verstinių kūrinių knygos priklauso vaikų knygų kategorijai. Aptariamo laikotarpio pirmojoje pusėje išleistų knygų, adresuotų suaugusiems skaitytojams, vėlesni leidimai jau skirti vaikams. Pasi-taikė ir priešingų situacijų, kai anksčiau vaikams išleista knyga, turėjusi konkretų adresą, vėlesniais metais (ypač 1989—1991 m. UAB ir kooperatinių leidyklų išleistos knygos) jau nebeturėjo tos nuorodos metrikoje. Kad būtų išvengta painiavos, autorė pasirinko knygas, kurių metrikoje arba anotacijoje buvo žymima konkreti vaikų skaitytojų grupė (nesvarbu, kuriame knygos leidime tai pažymėta). Taigi teko atmes-ti tik kelis nuotykių literatūros kūrinius, kurie, nors ir aktyviai skaitomi paauglių, niekada nebuvo adresuoti vaikams. Tačiau aiškėja, kad kai kurios iš atmetusių knygų vėliau taip pat bus žymimos tam tikru adresato grifu. Galimas daiktas, kad ir dalis šiuolaikinės grožinės literatūros įsitvirtins vaikų lektūroje.

Grožinė literatūra Lietuvoje visuomet sudarė daugumą viso vaikų knygų srauto. Jau pirmaisiais tarybų valdžios metais buvo išleistos 32 grožinės knygos bendru 202,0 tūkst. egz. tiražu (pažintinių knygų — 17 bendru 71,5 tūkst. egz. tiražu) (žr. lentelę). Nusistovėjęs leidybai, nuo 1950 m. jos kasmet sudarydavo nuo 75,5 iki 93% bendro metinio vaikų knygų srauto. Per 50 metų išleistos 3 409 grožinės literatūros knygos (82% bendro skaičiaus). 55,1% viso šių leidinių kiekio sudarė vers-tinės knygos. Tačiau ne visada jų skaičius viršijo pusę visų vaikams išleistų grožinės literatūros knygų. 1945—1960 m. jų dalis svyravo nuo

59,6 iki 78,4%. Po 1960 m. išleidžiamų originalių vaikų knygų skaičius ėmė kiek sparčiau didėti, bet verstinės literatūros kiekį jis ėmė viršyti tik nuo 1978 m. Verstinės knygos tuomet sudarė nuo 42,2 iki 48,9%. Jų skaičius vėl ūgtelėjo 1986 m., bet 1990 m. kovo 11 d. Lietuvai pasiskelbus nepriklausoma valstybe ir dėl ekonominės blokados bei besikeičiančių ekonominių santykių pritrūkus popieriaus, knygų leidyba labai sumažėjo, pakito požiūris į verstinę literatūrą, jos dalis bendrame knygų sraute sumažėjo.

Per 50 metų Lietuvoje išleista 1881 verstinė grožinė knyga vaikams, iš jų 170 — tautosakos knygos (9,0%), likusios — autorinės². Daugumą visų verstinių autorių knygų sudaro prozos kūriniai — 1486 (79%), 10,4% — poezijos, o 1,6% — pjesių knygos.

60,7% verstinės vaikų knygos srauto priklausė TSRS tautų autorių plunksnai, nors tam tikrais metais šis skaičius siekdavo 90% (1945, 1946, 1948 m.). 1952 m. jis sudarė 96,4%, 1953 m. — 94,6%, vėliau ėmė mažėti, 1958 m. pasiekė 31% ir vėl pradėjo didėti. Iki 1988 m. TSRS tautų autorių ir tautosakos knygos beveik kasmet sudarydavo daugiau nei pusę verstinių vaikų knygų. Į lietuvių kalbą vaikams buvo verčiamos 32 TSRS tautų ir 56 užsienio šalių knygos. Palyginti su kitų, net ir didesnių respublikų leidyklomis (išskyrus RTFSR), „Vaga“ daugiausiai vertė TSRS tautų rašytojų kūrinius. Šį leidyklos darbo barą 1975 m. apsvarstė TSRS rašytojų sąjungos sekretoriatas ir Sąjunginio poligrafijos, leidyklų ir knygų prekybos komiteto kolegija bendrame posėdyje ir iš esmės pritarė „Vagos“ leidybos, atrankos ir proporcijų principams, rekomendavo juos kitoms šalies leidykloms³. Iš TSRS tautų daugiausia išversta rusų (812 knygų), estų (38), ukrainiečių (35), latvių (32), baltarusių (22), moldavų (18) ir gruzinų (17) rašytojų ir tautosakos kūrinių.

Nuo pirmųjų tarybų valdžios metų vaikams buvo leidžiami Prancūzijos, Vokietijos, Kanados, JAV rašytojų kūriniai. Jų vertimų rankraščiai rasti nacionalizuojant privačias leidyklas. Iš užsienio kalbų vaikams per 50 metų daugiausia išversta ir išleista prancūzų (128 knygos), vokiečių (90), anglių (67), amerikiečių (59), čekoslovakų (48), lenkų (45), italų, vengrų, jugoslavų (po 25), švedų (22) rašytojų ir tautosakos kūrinių. Prancūzijos, JAV, Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Šveicarijos, Kanados, Norvegijos literatūra Lietuvos vaikams buvo šiek tiek žinoma ir iki 1940 m., bet nuolat rekomenduojant centriniams valdžios organams nuo 1954 m. pradėta daug leisti socialistinių, o 7-ojo dešimtmečio viduryje — besivystančių Azijos, Afrikos ir Lotynų Amerikos šalių literatūros. 7-ojo dešimtmečio pradžioje ėmus klostytis palankesniems santykiams su Kinija, primygtinai kasmet buvo peršama Rytų tautų, o ypač kinų, literatūra⁴. Kadangi nebuvo gerai tas kalbas mokančių ver-

² Apie tautosakos knygų vaikams leidybą žr. „Knygotyrą“ 1992 m. Nr. 19(26), p. 74—87.

³ Lietuvos valstybės archyvas (toliau — LVA). F. R—577, ap. 1, b. 579. L. 151.

⁴ Lietuvos valstybinis meno archyvas (toliau — LVMA). F. 23, ap. 1, b. 377. L. 10.

Lentelė. Grožinių originaliųjų ir verstinių knygų leidyba vaikams Lietuvoje
1940–1990 m.

Metai	Originalioji literatūra		Verstinė literatūra				Iš viso pavadinimų
	Pavadi- nimų	Dalis tarp visų groži- nių knygų (%)	TSRS autorių		Užsienio šalių		
			Pavadi- nimų	Dalis tarp verstinių knygų (%)	Pavadi- nimų	Dalis tarp verstinių knygų (%)	
1	2	3	4	5	6	7	8
1940	6	42,9	5	62,5	3	37,5	14
1941	7	36,8	11	91,7	1	8,3	19
1942	2	100,0	—	—	—	—	2
1943	2	33,3	—	—	4	100,0	6
1944	2	66,7	—	—	1	100,0	3
1945	5	31,2	10	90,9	1	9,1	16
1946	8	40,0	11	91,7	1	8,3	20
1947	9	23,0	25	83,3	5	16,7	39
1948	15	38,5	22	91,7	2	8,3	39
1949	22	36,7	29	76,3	9	23,7	60
1950	18	26,1	43	84,3	8	15,7	69
1951	20	32,8	32	78,0	9	22,0	61
1952	18	39,1	27	96,4	1	3,6	46
1953	19	33,9	35	94,6	2	5,4	56
1954	11	21,6	32	80,0	8	20,0	51
1955	23	46,9	20	76,9	6	23,1	49
1956	21	32,8	31	72,1	12	27,9	64
1957	25	37,9	25	61,0	16	39,0	66
1958	27	39,1	13	31,0	29	69,0	69
1959	30	39,0	20	42,6	27	57,4	77
1960	29	41,4	21	51,2	20	48,8	70
1961	27	40,3	19	47,5	21	52,5	67
1962	24	31,2	29	54,7	24	45,3	77
1963	33	41,8	30	65,2	16	34,8	79
1964	33	43,4	29	67,4	14	32,6	76
1965	34	43,0	22	48,9	23	51,1	79
1966	30	42,3	20	48,8	21	51,2	71
1967	41	48,2	25	56,8	19	43,2	85
1968	28	30,4	36	56,3	28	43,7	92
1969	40	44,4	29	58,0	21	42,0	90
1970	38	50,7	16	43,2	21	56,8	75
1971	31	47,7	23	67,3	11	32,4	65

1	2	3	4	5	6	7	8
1972	35	45,5	25	59,5	17	40,5	77
1973	40	46,0	27	57,4	20	42,6	87
1974	38	47,5	24	57,1	18	42,9	80
1975	29	38,2	25	53,2	22	46,8	76
1976	48	48,0	33	63,5	19	36,5	100
1977	45	45,5	33	61,1	21	38,9	99
1978	49	54,4	28	68,3	13	31,7	90
1979	43	51,8	21	52,5	19	47,5	83
1980	51	57,3	21	55,3	17	44,7	89
1981	45	57,7	17	51,5	16	48,5	78
1982	47	51,1	29	64,4	16	35,6	92
1983	48	57,8	19	54,3	16	45,7	83
1984	57	57,0	25	58,1	18	41,9	100
1985	51	54,3	24	55,8	19	44,2	94
1986	44	44,9	28	51,9	26	48,1	98
1987	41	46,1	27	57,7	20	42,3	88
1988	52	54,2	20	45,6	24	54,4	96
1989	55	56,7	17	40,4	25	59,6	97
1990	33	63,0	8	47,0	9	53,0	50
Iš viso	1529	44,9	1141	60,7	739	39,3	3409

tėjų, beveik visi kūriniai versti iš rusų kalbos, kelios kinų pasakos — iš esperanto.

Verstinių knygų leidyba buvo susijusi su nemažais sunkumais. Ilgą laiką Valstybinei grožinės literatūros leidyklai (ji buvo pagrindinė vaikų knygos leidėja) trūko vertėjų. Iki 1950 m. knygas vaikams vertė labai įvairūs žmonės, dažnai tik dėl papildomo uždarbio, nors greta gydytojo P. Baublio, aktorių E. Danilevičiūtės ir V. Jurkūno, namų šeimininkių V. Siugždinienės ir R. Jankevičiūtės, tarnautojo P. Simonaičio ir kitų dirbo ir rašytojai bei pedagogai — J. Būtėnas, A. Lastas, S. Dabušis, K. Vairas-Račkauskas, A. Tiesis, M. Lukšienė⁵. Kurį laiką dar tebebuvo laikomasi ikitarybinėje Lietuvoje vyravusios nuomonės, jog kai kurias knygas vaikams reikia ne versti, o atpasakoti, dažnai net lietuvinant svetimtaučių vardus, prastinant kalbą, trumpinant kūrinius, nors 1946 m. „Literatūros ir meno“ vedamajame jau giriami kai kurie vertimai, „nepalyginamai aukštesnės kokybės, nei buržuaziniais laikais“⁶.

⁵ LVMA. F. 23, ap. I, b. 206. L. 12.

⁶ Ryztingai pagerinti Grožinės literatūros leidyklos darbai: Vedamasis // Lit. ir menas. 1946. Rugs. 22.

1950 m. vaikų ir jaunimo redakcija kreipėsi į Vilniaus universiteto studentus lituanistus, kviesdama juos prisidėti prie knygų vaikams leidimo. Tų metų ataskaitoje informuojama, kad „neetatiniiais vertėjais redakcijoje dirba virš dešimties studentų lituanistų, tarp jų — 7 komjaunuoliai“⁷. Daug reikšmės turėjo atrenkamų vertėjų kilmė ir politinės pažiūros, taip pat atsakymas į anketos klausimą „Kur buvo ir ką veikė Didžiojo tėvynės karo metais“. Glavlit'o nurodymu kai kurių vertėjų pavardės nebuvo žymimos arba jas pakeisdavo kitų asmenų pavardėmis. Tokie ignoruojamieji buvo D. Urbas (jo išverstos kai kurios S. Pero pasakos išleistos be vertėjo pavardės) ir K. Jakubėnas (išversto rusų liaudies pasakų rinkinio vertėju nurodytas J. Sabaliauskas, S. Maršako „Dvylikos mėnesių“ — A. Žukauskas, kitų S. Maršako knygų — „Eilėraščiai“ ir „Geroji dienelė“ — vertėjas nenurodytas). Iš viso 1945—1955 m. vaikams išleista 41 verstinė knyga, kurioje nepažymėta vertėjo pavardė. Itin daug „anonimiškai“ verstų knygų pasirodė 1946—1949 m. Vėliau, leidžiant pakartotinius leidimus, dauguma šių knygų būdavo verčiamos iš naujo.

Per 50 metų vaikų knygas į lietuvių kalbą vertė daugiau nei 800 žmonių. Sudarydama sutartis su pradedančiais vertėjais, redakcija jiems pirmiausia siūlydavo išversti vaikams skirtų kūrinių, todėl dauguma vertėjų tėra išvertę tik po 1—3 knygas. Tačiau kai kurių pavardės vaikų knygose buvo dažnos. Iš estų kalbos E. Astramskas yra išvertęs 14 knygų, S. Sabonis iš slovakų ir serbų-chorvatų — 14, A. Sabaliauskas iš latvių — 6, O. Dabrilaitė iš prancūzų — 6. Iš rusų kalbos daug išvertė A. Apuokienė — 12, S. Budrytė — 11, K. Kubilinskas — 20, P. Keidošius — 13, E. Mieželaitis — 13, D. Montvilienė — 16, I. Olšauskaitė — 13, Z. Rukšėnaitė — 16, I. Rudokienė — 12, P. Velička — 14, P. Zemaitytė — 17. Kai kurie vertėjai vertė tik iš vienos kalbos, kiti — iš kelių. Knygas vaikams į lietuvių kalbą vertė ir pedagogų vadovaujami Vilniaus universiteto bei Pedagoginio instituto studentų kalbininkų būreliai.

Išleistos vos kelios knygos, išverstos ikitarybiniais laikais dirbusių vertėjų. Tik redaktoriaus J. Stuko pastangomis pradėtos leisti P. Mašioti išverstos knygos vaikams. Tiesa, daugiausia tai buvo adaptuoti ikitarybinio laikotarpio klasikiniai kūriniai, tačiau graži kalba, gyvas, vaikams suprantamas pasakojimas didino šių knygų vertę. Taip pat buvo vertinami J. Jablonskio, J. Balčikonio vertimai.

Knygos suaugusiems skaitytojams Lietuvoje verstos iš 40 kalbų, vaikams — iš 29, tačiau dauguma — iš rusų kalbos (net tų šalių, kurių kalbą mokančių vertėjų leidyklos turėjo pakankamai, literatūra). Tai nulėmė kelios priežastys:

1. Iš pradžių trūko vertėjų iš daugelio kalbų, net ir iš rusų, tačiau pastarųjų, įvedus privalomą rusų kalbos mokymą mokyklose, ilgainiui vis daugėjo. Vertėjų iš kitų kalbų gretos gausėjo lėčiau.

2. Norint išversti knygą iš užsienio kalbos, dar nepasirodžius jos vertimui į rusų kalbą, reikėjo gauti specialų leidimą iš Sąjunginio lei-

⁷ LVMA. F. 23, ap. 1, b. 210. L. 1.

dyklų, poligrafijos ir knygų prekybos komiteto. Kartais tekdavo prašyti tokio leidimo leisti net pačias mažiausias knygeles vaikams.

3. Į rusų kalbą išversta užsienio autoriaus knyga buvo laikoma patikrinta ir „ideologiškai sveika“. Ją buvo rekomenduojama versti į kitas TSRS tautų kalbas. Net vėrciant iš užsienio kalbos jau rusų kalba pasirodžiusį kūrinį, buvo privalu „derinti“ vertimą prie rusiškojo, kuriame kūriny s dažnai būdavo kupiūruojamas arba „pataisomas“⁸. Bet dažniausiai Sąjunginis spaudos komitetas siuntinėdavo leidykloms rusų klasikų ar jau į rusų kalbą išverstų tarybinių rašytojų kūrinių sąrašus, siūlydamas juos leisti TSRS respublikose nacionalinėmis kalbomis.

4. Leidykloms buvo sudėtinga sužinoti apie užsienio šalyse išleistas naujas vertingas knygas. TSRS periodiniai, reklaminiai ir bibliografiniai leidiniai labai šykščiai apie jas informuodavo; be to, šios knygos jau būdavo išverstos į rusų kalbą. Ieškodami naujų knygų vertimui, leidėjai naudodavosi užsienio periodiniais leidiniais, leidyklų katalogais, tačiau būdavo sunku gauti atsirinktų iš jų knygų originalus, o vėliau dar tekdavo prašyti specialaus leidimo versti. Iš kitų respublikų knygos vertimui būdavo gaunamos tiesiogiai bendradarbiaujant leidėjams (kartais ir kitų socialistinio pasaulio šalių knygų)⁹. Sąjunginio spaudos komiteto vadovybė reikšdavo nepasitenkinimą, jei leidyklos į savo teminius planus įtraukdavo kūrinius ne iš jų pateiktų sąrašų, o leidyklų vertėjų pasiūlytus, motyvuodama tai „ne pačių vertingiausių kūrinių patekimu į akiratį“¹⁰. Peržvelgus sąrašus, susidaro įspūdis, kad spaudos komitetas siūlydavo ganėtinai vienpusiškus, ideologizuotus, dažnai neįdomius kūrinius, nes jo nutarimu Nr. 10 „užsienio autorių kūrinių atranką leidyklos turi daryti remdamosi politiniu, ideologiniu, moksliniu ir ūkiniu šių kūrinių publikavimo TSRS tikslingumu“¹¹.

Nepaisant sunkumų, kylančių knygų leidėjams ir vertėjams, kartais verstinės knygos, kaip jau minėta, sudarydavo net iki 90% metinio grožinės literatūros knygų srauto. Taip atsitikdavo ne dėl to, kad trūko originalios literatūros, o dėl to, kad leisti verstinę literatūrą buvo rentabiliau. Respublikinio leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos komiteto ataskaitose pažymima, kad dotacijų verstinei literatūrai leisti reikia daug mažesnių, o pelnas iš jos — daug didesnis nei iš originaliosios literatūros¹². Leisti verstinę literatūrą Tarybų Sąjungoje labiau apsimokėjo, kadangi iki 1973 m. galiojo įstatymas, pagal kurį užsienio autoriams už išversto jų kūrinio išleidimą TSRS teritorijoje honorarai nebuvo mokami¹³. Užsienio dailininkams už jų iliustracijų perspausdinimą taip pat nebuvo mokama, o honorarai už vaikų literatūros vertimą buvo 2—3 kartus mažesni nei autoriniai ir vidutiniškai siekė tik 65 rb už autorinį lan ką¹⁴. Už TSRS dailininkų iliustracijas, perspausdintas vertimuose į lie-

⁸ LVMA. F. 23, ap. 1, b. 201. L. 9.

⁹ Ten pat. B. 377. L. 3.

¹⁰ LVA. F. R—576, ap. 1, b. 30. L. 49.

¹¹ Ten pat. B. 302. L. 4.

¹² LVMA. F. 23, ap. 1, b. 422. L. 36—37.

¹³ LVA. F. 1655, ap. 1, b. 147. L. 11.

¹⁴ LVA. F. R—576, ap. 1, b. 365. L. 271.

tvijų kalbą, minimalus honoraras buvo pradėtas mokėti tik nuo 1973 m. birželio mėnesio, Tarybų Sąjungai pasirašius Zenevos konvenciją dėl autoriųjų teisių¹⁵.

Kaip jau buvo minėta, bendrame vaikams skirtų knygų sraute vyravo prozos kūriniai, o tarp jų — verstinė proza (68,2% visų vaikų prozos knygų). 54,8% verstinės prozos sudarė TSRS tautų autorių ir tautosakos kūriniai, savo rožtu rusų literatūra šiame knygų sraute — net 79,7%, arba 45,4% visų verstinių knygų. Vargu ar galima rasti kitą tautą, kurios knygos sudarytų vos ne pusę visos verstinės literatūros. Rusų prozos ypač daug buvo išleista 1947—1954 m. Ilgą laiką ji pasirodydavo maždaug tolygiai — po 10—15 knygų per metus, tačiau jos leidyba gerokai sumažėjo po 1989 m.: tais metais išėjo 7 rusų prozos knygos, o 1990 m. — tik 4.

Lietuvoje tarybų valdžios metais rusų klasikinės literatūros kūrinius imta leisti vėliau nei tuometinių rašytojų. Svarbiau buvo skubiai išleisti socializmo epochos dvasią atitinkančią literatūrą. Tad pirmiausia Lietuvoje pasirodė A. Gaidaro, V. Kaverino, N. Ostrovskio, A. Fadejevo, V. Katajevo knygos. Pastarojo „Baltuoja burė tolumoj“ išėjo 4, o „Pulko sūnus“ — 3 kartus. Iš viso išleista 13 šio rašytojo knygų (8 pavadinimai). 1941 m. pasirodęs A. Gaidaro „Timūras ir jo būrys“ vėliau buvo dar 4 kartus pakartotas. Išleista net 20 šio rašytojo knygų (9 pavadinimai) ir du jo rinktinii raštų tomai. Nemažai išėjo ir kitų rusų autorių knygų: S. Maršako (21 knyga — 17 pavadinimų), M. Gorkio (13 knygų — 10 pavadinimų), L. Kasilio (11 knygų — 9 pavadinimai), L. Tolstojaus (16 knygų — 11 pavadinimų), K. Ušinskio (8 knygos — 7 pavadinimai). Nuo 1946 m. N. Ostrovskio „Kaip grūdinosi plienas“ Lietuvoje pasirodė 6 kartus. Tokio dažno kartojimo nesulaukė jokia kita knyga, ir nė vienos tautos autorių kūrinių nebuvo išleista tiek kiek rusų rašytojų.

Seštajame dešimtmetyje mūsų vaikai pradėjo pažinti su N. Novovo (9 knygos — 8 pavadinimai), K. Paustovskio (4 pavadinimai), D. Mamino-Sibiriako (7 knygos — 4 pavadinimai), M. Priležajevos (7 pavadinimai), A. Aleksino (7 pavadinimai), L. Voronkovos (10 pavadinimų), J. Čiarušino (5 pavadinimai) ir kitų kūryba. Pasirodė septynios Z. Voskresenskajos knygos apie V. Leniną.

Be rusų, buvo leidžiamos ir kitų TSRS tautų autorių knygos. Daugumą sudarė šiuolaikinių rašytojų kūriniai. Kai kurių iš jų — V. Ananiano, J. Brylio, A. Bikcentajevo, V. Bekmano, O. Lutso, Ch. Miand, J. Ranapo, E. Raudo, O. Joselianio, Z. Eglės, A. Saksės, Z. Gryvos, J. Drucės, S. Vangeli ir kitų — išleista po 2—3 knygas. Tačiau daugiausia TSRS tautų literatūrai atstovavo liaudies pasakos. Jų rinkiniai buvo leidžiami kiekvienais metais.

Aptariamam laikotarpiu Lietuvoje užsienio šalių proza buvo leidžiama kasmet. Iki 1956 m. užsienio autorių knygų pasirodydavo mažiau nei TSRS tautų, 6-ojo dešimtmečio pabaigoje — 7-ojo pradžioje užsienio autorių leidiniai pradėjo pirmauti, tačiau vėliau skaičiai beveik susilygino. Išleista vaikų literatūros klasikų — Z. Verno (22 knygos — 12 pa-

¹⁵ LVMA. F. 23, ap. 1, b. 327. L. 5.

vaadinimų), D. Defo, Š. Pero (9 knygos — 4 pavadinimai), brolių Grimų (7 pasakų knygos), R. E. Raspės, V. Haufo (5 pasakų knygos), E. T. A. Hofmano, Dž. Svifto, A. A. Milno, H. Loftingo, R. Kiplingo, L. Kerolio, O. Vaildo, M. Tveno, Dž. Kervudo, H. Bičer-Stou, H. K. Anderseno, S. Lagerlet, K. Kolodžio, J. Korčako, F. Zalteno — kūrinių. Nemažai pasirodė XX a. vidurio ir antrosios pusės rašytojų knygų: E. Kestnerio, O. Proislerio, Dž. Kriuso, H. Krauzės, P. Trevers, A. de Sent-Egziuperi, A. Lindgren, S. Hop, T. Janson, A. K. Vestli, Dž. Rodario, M. Ardžilio, J. Bžechvos, Z. B. Monteiro Lobataus, A. Junkės ir kitų.

Verstinės poezijos knygų vaikams išleista 7 kartus mažiau nei prozos. 137 knygos iš 196 — rusų autorių, 36 — kitų TSRS tautų, 23 — užsienio šalių. Rusų poetų eilėraščiai leisti nuo pat pirmųjų pokario metų, kitų TSRS tautų — nuo 1954 m. Iki 1953 m. rusų autorių poezijos knygos pasirodydavo gana dažnai — iki 9 knygų per metus — ir kartais pralenkdavo originaliosios vaikų poezijos leidimą. Tačiau, daugėjant lietuvių poetų, dažniau leidžiant jų kūrinius, rusų autorių poezijos sumažėjo iki 2–3 knygų per metus. Pirmosiomis buvo A. Barto, S. Maršako, P. Levašovo, A. Vedensko eilėraščių knygos. Vėliau pasirodė ir kitų poetų eilės. Daugiausia leista A. Puškino (21 knyga — 8 pavadinimai), K. Čiukovskio (14 knygų — 9 pavadinimai), A. Barto (12 pavadinimų), S. Michalkovo (6 knygos — 5 pavadinimai), N. Nekrasovo (7 knygos — 5 pavadinimai), V. Majakovskio (8 knygos — 5 pavadinimai) poezijos. 1984 m. pradėtoje leisti „Zelmenėlių“ serijoje 1985 m. pasirodė ir rusų vaikų poezijos rinkinys „Kregždutė“

Dauguma kitų TSRS tautų poezijos knygų irgi verstos iš rusų kalbos. Nuo 1954 m., kai pasirodė ukrainiečių poeto P. Voronko eilėraščių rinkinys, lietuvių vaikams buvo išleista azerbaidžaniečių, estų, moldavų, totorių, kazachų poezijos. Iš viso pasirodė 28 TSRS tautų poetų (V. Byčko, M. Stelmacho, E. Kotliario, M. Džalilio, Ch. Jurison, G. Vijeru ir kt.) knygos. Beveik visi autoriai — tarybinio laikotarpio poetai.

Užsienio šalių vaikų poezijos Lietuvoje buvo leidžiama mažai. 1954 m. išėjo pirmoji pokario metų poezijos knyga — Dž. Rodario „Neapolis be saulės“ Nuo tada retkarčiais pasirodydavo 1–2 užsienio autorių poezijos knygos. Per 1954–1990 m. išleistos lenkų, jugoslavų, vengrų, vokiečių, rumunų, mongolų indų ir kitų tautų eilės. Dauguma jų taip pat verstos iš rusų kalbos.

Pjesių knygos vaikams sudarė pačią mažiausią dalį, o verstinės — 4,2% visų verstinės literatūros knygų. Lietuvių kalba pirmasis pasirodė nedidelis pjesių rinkinys „Vaikų teatras“ (1947 m.), į kurį įėjo teatralizuoti A. Tolstojaus „Auksinis raktelis“, S. Maršako „Dvylika mėnesių“, T. Gabės „Krištolinė kurpaitė“, A. Gaidaro „Timūras ir jo būrys“. Vėliau išėjo V. Kaverino „Du kapitonai“, J. Svarco „Sniego karalienė“, penkios „Pjesių mokslieviams“ knygos, „Pjesių vaikams“ rinkiniai, į kuriuos įėjo L. Lagino, A. Gaidaro, V. Medvedevo, O. Popovo ir kitų autorių pjesės. Taip pat išleistos tik dvi užsienio autorių pjesių knygos vaikams: Dž. Rodario „Stebuklingas būgnas“ ir rinkinys „Burtininkės išdai-gos“.

Leidžiant užsienio šalių literatūrą, be vertimo ir leidybos proble-

mų, kildavo dar viena — verstinių knygų iliustravimo. Šios knygos dažniausiai būdavo puošiamos originalo iliustracijomis — ir ne tik dėl anksčiau minėto pigumo, bet ir dėl daugumos iliustracijų vertės. Tačiau nuo pat 1940 m. kasmet pasitaikydavo bent po 1—3 užsienio autorių ar tautosakos knygas, iliustruotas lietuvių dailininkų. Tai susiję ne tik su savo jėgų išbandymu stengiantis perteikti svečios šalies tautos ar rašytojo mintį, bet ir su sunkumais gauti knygų iliustracijų skaidres tiek iš centrinė šalies leidyklų, tiek ir iš užsienio. Dėl šių kliūčių kartais būdavo atsisakoma išleisti kokią nors knygą. Kai kada skaidrės vienoms užsienio šalių autorių knygoms skolintos iš kitų šalių (taip vyko iki 1973 m.), pavyzdžiui, „Rikiki“ ir „Rududu“ (prancūziškos paveikslėlių knygos) skaidrės gautos iš Estijos, o V. Disnėjaus knygų — iš Jugoslavijos.

5-ojo dešimtmečio pabaigoje — 6-ojo pradžioje labai padidėjo rusų rašytojų knygų leidyba (1947—1957 m. kasmet būdavo išleidžiama nuo 20 iki 40 grožinių rusų rašytojų ir tautosakos knygų lietuvių kalba), ir dauguma užsienio šalių literatūros kūrinių buvo verčiami iš rusų kalbos, todėl dažniausiai verstines knygas pasirodydavo su rusų dailininkų iliustracijomis. Tačiau vėliau keitėsi požiūris į šią situaciją, ir jau 1968 m. „Vagos“ leidyklos ataskaitoje nurodoma: „Stengiamės lietuvių dailininkus daugiau įjungti į verstinių knygų iliustravimą. Tai padės kelti knygų kokybę, nes dažno originalo iliustracijos būna žemo lygio“¹⁶. Ir nors rusų dailininkai ir toliau buvo labai vertinami, bet dailininkas A. Gedminas 1972 m. siūlė visą klasikinę vaikų literatūrą leisti tik su klasikinėmis geriausių pasaulio dailininkų iliustracijomis. Verčiant vis daugiau knygų iš originalo kalbos, šalia rusų dailininkų O. Vereiskio, J. Ciarušino, J. Račiovo, I. Bilibino, A. Kanevskio, B. Dechteriovo, V. Konaševičiaus iliustruotų knygų pasirodė ir leidinių su G. Dore, Riu, Z. Granvilio, E. Separdo, V. Klemkės, V. Tryro, Dž. Tenielio, I. Trnkos, I. Vikland iliustracijomis, taip pat pačių autorių iliustruotos Dž. Griuelo, E. Seton-Tompsono, T. Janson, R. Kiplingo, A. de Sent-Egziuperi, Sat-Okio, Pilkosios Pelėdos ir kitų knygos. 5—6-ajame dešimtmetyje perspaudintų iliustracijų dailininko pavardė dažnai nebuvo žymima, o kadangi knygoje nebūdavo ir nuorodų, iš kokie leidinio versta, tai sunku identifikuoti iliustratorius. Šitaip pasirodė H. K. Anderseno, brolių Grimų, L. Kasilio, A. Papanino, Sen-Marku, H. Falados, E. Vilensko, arabų pasakų knygos su anonimišomis iliustracijomis.

Verstines vaikų knygas iliustravo ir lietuvių dailininkai, dažniausiai tautosakos ir klasikinius vaikų literatūros kūrinius. Jėgas išbandė K. Petrikaitė-Tulienė, (trys S. Pero pasakų knygos), R. Mačiulytė (R. Kiplingo „Džiunglės“), V. Gedmantaitė (M. Eme „Katinėlio Murklio pasakos“), A. Skliutauskaitė (lenkų rašytojų apsakymų rinkinys vaikams „Garbingas padauža“, M. Geislerio „Žalasis miestas“), N. Klišiuotė (Dh. Mukerdžio „Džiunglės“), A. Kazdailis (F. Molnaro „Pašo gatvės vaikai), A. Augaitis (V. Stefansonio ir T. Irvin „Eskimas Kekas“), V. Lissauskas (mongolų pasakų rinkinys „Medžiotojo sūnus“), A. Gintalienė

¹⁶ LVA. F. R—576, ap. 1, b. 449. L. 75.

(turkų pasakų rinkinys „Kantrybės akmuo“), St. Eidrigevičius (Ch. Muriljo „Mano draugas pelėdžiukas“, E. T. A. Hofmano „Aukso puodas ir kitos istorijos“) ir kiti dailininkai.

Ikitarybiniais metais leidžiant vaikų knygas, nebuvo laikomasi kokios nors vienodos ideologijos. Privачios ir valstybinės leidyklos atsižvelgdavo į kūrinio meistriškumą ir savo bei autoriaus galimybes išleisti rankraštį. 1930 m. Kaune vyko Tarybų Sąjungos vaikų literatūros paroda. Spaudoje apie ją buvo rašoma: „Turinio atžvilgiu STRS vaikų literatūrai galima kai ką prikišti, pav., socialinę-ekonominę ir net istorinę tendenciją, kuri ne „buržuazinių“ įsitikinimų inteligentui-švietėjui atrodys žalinga. Ypač, kad, panaudota ankstybojo amžiaus vaikams, vienpusiškai ugdo jų nekritiškąjį protavimą, moko neobjektingai vertinti dvasines ir materialines senojo pasaulio vertybes ir matyti proletarijato diktatūroje internetę teisingą socialinę santvarką“¹⁷. Tada dar nenujausta, jog po 10 metų ši tendencija bus perkelta į lietuvių vaikų literatūrą ir užplūs tendencingai atrenkami kūriniai. Požiūris į tai, kokios tematikos knygos turi būti leidžiamos vaikams, radikaliai pasikeitė. Į pirmąją vietą iškilo ideologinis kūrinio pradai, kuris ėmė silpti tikrai 9-ojo dešimtmečio pabaigoje. Siunčiant į Sąjunginį leidyklų, poligrafijos ir knygų prekybos komitetą tvirtinti planus, prie kiekvieno originalaus ir ne iš rusų kalbos versto kūrinio (dar nepasirodžiusio TSRS) pavadinimo turėjo būti pateikiama anotacija, išryškinanti kūrinio ideologiją.

Pirmaisiais pokario metais Valstybinei grožinės literatūros leidyklai dažnai būdavo prikišama politinio budrumo stoka. „Mūsų leidyklų darbo trūkumas yra dažnas leidžiamos literatūros nepakankamas idėjinis lygis, pasitaikančios ideologinės klaidos. Kiekviena tarybinė knyga, kurios literatūros ar mokslo šakos ji bebūtų, turi būti persisunkusi bolševikinių principialumu“¹⁸. Rašytojai buvo raginami nepamiršti visoje Tarybų Sąjungoje keliamo vaikų literatūrai uždavinio: „vaikų literatūra turi tikrai auklėti tarybinį žmogų“¹⁹.

Didele problema tapo klasikinių kūrinių atranka, nes reikėjo „iš senosios literatūros pasisavinti tai, kas padeda mūsų žmogui tapti komunizmo statytoju“ 1972 metais „Vagos“ leidyklos vaikų literatūros redakcijų susirinkime buvo nusakyti ikitarybinės ir užsienio literatūros knygų vaikams leidimo principai: „į planus atrinkti ryškaus socialinio skambėjimo kūrinius; leidžiant literatūrą praeities tematika, žiūrėti, kad toji praeitis būtų vaizduojama iš klasikinių pozicijų; žodyje apie autorių duoti principingą marksistinį autoriaus veiklos ir kūrybos įvertinimą“²⁰. Itin raginta leisti knygas apie Leniną. Per 50 metų jų pasirodė daugiau nei 40 visų amžiaus grupių vaikams — apie patį proletariato vadą, jo šeimą, artimuosius, bendražygius.

Pokario metais trūko tinkamų originalių knygų, todėl buvo leidžia-

¹⁷ Čičiūnas V. STRS vaikų literatūros paroda: 1930 m. birželio mėn. 1—7 d. // Svetimo darbas. 1930. Nr. 8. P. 829.

¹⁸ Atsakingieji leidyklų uždaviniai // Tiesa. 1948. Birž. 30.

¹⁹ Kličiūnas J. Valstybinės leidyklos knygos vaikams // Tiesa. 1941. Sausio 31.

²⁰ LVMA. F. 23, ap. I, b. 310a. L. 2.

mos verstinės, ypač rusų autorių, jau senokai prisitaikiusių prie ideologinių reikalavimų. Tipiškas to laikmečio produktas buvo Stalino premija apdovanota V. Osejevsko knyga „Vasia Trubačovas ir jo draugai“, išversta beveik į visas TSRS tautų kalbas (Lietuvoje išleista 1953—1954 m.). Siame kūrinyje — pagrindinės temos, nuolat kartotos tarybinėje vaikų literatūroje: pavyzdinti, darbštūs pionieriai, svajojantys apie Maskvą, jų tėveliai — darbininkai stachanoviečiai ir laimingi kolūkniečiai, tautų draugystės idėjos, partizanai Didžiojo Tėvynės karo metais, kova su liaudies priešais, socialistinis lenktyniavimas, šauni tarybinė armija, sugėdinami blogi vaikai ir tariamas šiltas žodis draugui Stalinui bei kitiems vyriausybės nariams. Tos pačios temos vyravo ir tarybinių autorių poezijos knygose vaikams. Iki 1953 m. pasirodė nemažai eilėraščių apie Staliną, Maskvą, laimingą vaikų gyvenimą Tarybų šalyje ir neteisybes kapitalo šalyse: S. Michalkovo „Lenino muziejuje“, S. Maršako „Misteris Twisteris“ ir „Mūsų herbos“, A. Barto „Tavo šventė“ ir kt.

Po 1953 m. realistinių knygų tematika kito labai mažai, nors reikalavimai sušvelnėjo. Atsirado daugiau kūrinių apie vaikų problemas, gamtą, iš literatūros ėmė nykti „liaudies priešo“ įvaizdis. N. Nosovo, A. Aleksino, L. Davydyčovo, I. Dmitrijevo, V. Zeleznikovo, V. Panovos ir kitų autorių knygose vyravauja ne ideologinis, o greičiau psichologinis pradas, vaikų problemos nebesiejamos su šalies problemomis.

7—8-ajame dešimtmetyje biografinių verstinių knygų, skirtų vaikams, herojais tapo V. A. Mocartas, S. Rachmaninovas, A. Šurikovas, J. S. Bachas, L. van Bethovenas, Dž. Brunas, Pilkoji Pelėda, Ž. Vernas, Dž. Kukas ir kiti meno, mokslo žmonės. O pokario metais ir iki pat 6-ojo dešimtmečio pabaigos vyravo politinių veikėjų, ideologizuotos karo dalyvių, pionierių didvyrių, komjaunuolių biografijos. Greta jau minėtų kūrinių apie Leniną pasirodė knygų vaikams apie F. Dzeržinskį, M. Raskovą, Ž. ir A. Kosmodemjanskius, M. Koroliovą, O. Koševojų, V. Dubininą, A. Matrosovą, V. Ciapajevą, S. Kirovą, P. Morozovą.

Pagal tuos pačius principus buvo leidžiamos ir užsienio šalių rašytojų knygos, vaizduojančios vaikų gyvenimą užsienio šalyse. 1946 m. pasirodžiusi Dž. Sulco knyga „Sinopa mažasis indėnas“ buvo įvertinta kaip nebloga, tačiau lietuvių vaikams nereikalinga. Ši visai nenuotykinė, apie indėnų gyvenimą rezervacijoje, genties papročių saugojimą, vaikų žaidimus pasakojanti knyga buvo pavadinta „žalinga makulatūra, užkariavusia skaitytojo sąmonę“²¹. Joje nevaizduojama kapitalistinė šalis „iš klasių pozicijų“, nerašoma apie indėnų diskriminaciją ir jų išsivadovojimą kovą. Buvo reikalaujama leisti tik tas knygas, kurios ugdytų „antiamerikines nuotaikas“, „vaikams kalbėtų aiškiai apie didingą mūsų socialistinį gyvenimą ir sunkų egzistavimą kapitalistinėse šalyse“²². Atrinkti kūrinius buvo sudėtinga, nes norėta, kad ir meniškai jie būtų įtaigūs. Vaikų skurdą kapitalo šalyse vaizdavo Dž. Grinvudo „Mažasis drisčius“, M. Ardžilio „Būrys iš San-Lorenco“, Dž. Rodario „Neapolis be saulės“, „Žydrosios Strėlės kelionė“, R. Redžani „Penketas vaikų ir šuo“.

²¹ Zukauskas A. Makulatūra knygų vitrinose // Lit. ir menas. 1946. Rugs. 29.

²² LVMA. F. 34, ap. 1, b. 197. L. 31; Ten pat. B. 126. L. 8.

P. Bernos „Arklys be galvos“, S. Katajamos „Saulėtekio vaikai“. A. Jun-
kės „Pietu berniukai“. F. Molnaro „Palo gatvės berniūkščiai“. Z. Zobelio
„Berniukas iš Antilų salų“ ir dar nemažai kitų knygų. Dauguma jų
pasirodė 6—7-ajame dešimtmetyje „šaltojo karo“ metu, ir tarp jų pasitaikė
vos pora JAV rašytojų knygų. Įtaigiai parašytos šios knygos atskleidžia
panašias viso pasaulio vaikų problemas, todėl nėra tendencingos. Pavaiz-
duoti skurdą — ne pagrindinė jų mintis, o greičiau tik fonas. Bet plūste-
lėjęs vienu metu tokio tipo kūrinių srautas turėjo formuoti vienpusį, klai-
dingą požiūrį į gyvenimą Vakarų pasaulyje. Tuo metu buvo ignoruo-
jama ikitarybinės Lietuvos pedagogų kelta idėja, jog negalima vaikams
rašyti tik apie vargingą gyvenimą: „Negalima garbinti turto, bet nuo-
latinės knygos apie skurdą lemia nusivylimą, egoizmą, neturto baime“²³.

Keičiantis politinei padėčiai pasaulyje ir gerėjant santykiams su už-
sienio šalimis, verstinės literatūros „apie nelaimingus vaikus“ srautas
sumažėjo. Pasirodė kūrinių apie kitokį užsienio vaikų gyvenimą — su
savomis vaikiškomis problemomis, netemdama skurdo ir minčių apie alkį
ir nepasiekiamą mokslą: T. Inui „Daina apie žuvėdras“, M. Gripės „Elvis
Karlsonas“ ir „Elvi! Elvi!“, A. Lindgren „Mes Varnų saloje“, O. Baruš
Moto „Markas ir Aragvos indėnai“, M. Rolings „Vienmečiai“, G. Holco-
Baumerto „Alfonsas Bailiūs“, K. Nestlinger „Pirmadienį viskas kitaip“ ir
kt. Be to, 5—7-ajame dešimtmetyje dauguma knygų buvo verčiamos iš
rusų kalbos, taigi jau buvo atrinkti tarybines teorijas apie ka-
pitalo šalis iliustruojantys kūriniai, o daugėjant vertėjų ir jų įvaldomų
kalbų, buvo galima dažniau versti iš originalo, vadinasi, bent iš dalies
ir patiems pasirinkti.

Ne sykį verstinių knygų leidimui darė įtaką politinė situacija pasau-
lyje. Leidykloms tekdavo koreguoti penkmečio planus, kintant TSSR
santykiams su kitomis šalimis. Karas su hitlerine Vokietija, „šaltasis ka-
ras“ su JAV ir Turkija, užmegzti diplomatiniai santykiai su besivystan-
čiomis trečiojo pasaulio šalimis, 1968 m. įvykiai Cekoslovakijoje — visa
tai atsispindėjo verstinės užsienio literatūros leidyboje. Stalino kultas,
kolūkių kūrimas, kukurūzų auginimas, pokario atstatymai, komjaunuoliš-
kos statybos — tokios temos vyravo visoje verstinėje tarybinėje vaikų
literatūroje. Į šalį buvo nustumiami nemažai romantiškų nuotykių knygų.
Kurį laiką net pasakos ir tautosakos literatūra buvo laikoma buržuazine
atgyvena.

Tokių knygų atranką reglamentuodavo iš Maskvos siunčiami nuro-
dymai. Vaikų knygos leidybai bandė vadovauti ir TSKP CK, siųsdamas
leidykloms rekomenduojamų išleisti knygų sąrašus įvairių valstybės va-
dovų, Tarybų Sąjungos ir pergalės Didžiąjame tėvynės kare, pionierių ir
komjaunimo organizacijų jubiliejų progomis. Sitaip į šalį buvo nustu-
miamos geriausios pasaulio vaikų literatūros knygos, kurios užsie-
nyje pelnydavo premijas ir medalius ir būdavo kartojamos kas 5—8 me-
tai, nes manyta, kad būtent tiek laiko gyvuoja knygos bibliotekose ir
per tuos metus atsinaujina vaikų skaitytojų karta. Tuo tarpu Lietuvoje

²³ Norkus J. Kokių verstinių kūrinių reikia mokyklai // Svetimo darbas. 1930.
Nr. 1. P. 33—38.

daug tokių knygų pasirodydavo labai pavėluotai. Jos nebūdavo kartojamos, arba pakartotiniai leidimai pasirodydavo labai retai. Buvo ignoruojamas užsienio šalyse taikomas rodiklis: suaugusieji dažniausiai perkasi naujas knygas, o vaikams — savo vaikystėje pamėgtus kūrinius.

Taigi Lietuvoje išleistos verstinės vaikų knygos atitiko 50 metų diktuotus ideologinius reikalavimus. Tuo padaryta daug žalos vaikų lektūrai. Antra vertus, kintant Lietuvoje ekonominėms sąlygoms bei politinėms pažiūroms, šių dienų leidėjai gali nukrypti į kitą kraštutinumą, atmesdami net ir geriausią verstinę tarybinę vaikų literatūrą. Gali būti užmiršta daug vertingų Rusijoje parašytų knygų, nes norint galima įžvelgti ideologinių ar politinių motyvų. Dėl prastos leidybinių UAB būklės gali būti tenkinamasi tik jau pasirodžiusių vaikų knygų kartojimais ir nededama pastangų sugrąžinti Lietuvos skaitytojams tai, kas per 50 metų buvo prarasta — geriausius šiuolaikinio pasaulio rašytojų kūrinius vaikams.

Vilniaus universiteto
Bibliotekinė katedra

[teikta
1991 m. lapkričio mėn.

VITA MOZURAITĖ
FICTION BOOKS TRANSLATIONS FOR CHILDREN:
PUBLISHING IN LITHUANIA IN 1940—1990

S u m m a r y

The literature translations come to a considerable part of all children's books in Lithuania. Often translations of the work, written for adults in original, spread in the world as children's literature (D. Defoe's, J. Swift's, A. Dumas', Ch. Perrault's and the other's). So many book's editors collide with the difficulties in marking the reader's address in such books, and so the same work of classical literature, published in Lithuania in various years, is devoted to the various readers groups (for example — „Robinson Crusoe“).

All the time fiction made the biggest part of all children's books in Lithuania (in some years until 93%). Translations made 54,7% of all children's fiction, published from 1940 until 1990. The biggest part of those books consists of prose books and most of them are devoted to younger- and middle-school-age readers (65,9%), and least part of them is devoted to elder-school-age readers (15,9%). Poetry comes to 11% of all translations for children and the biggest part of it is devoted to youngsters.

1881 translated fiction books for children appeared in Lithuania from 1940 until 1990. They were translated from 29 languages of 88 nations of the world by more than the 800 translators. The biggest part of those books were translated from Russian (about 45%). The authority and folk-lore books of various nations of the U.S.S.R. make 60,7% of all translations for children. 79,7% of such books belong to Russian creators, other 20,3% — to creators of another 31 nation that live in the U.S.S.R.

There were many problems related with translations. Most of them were determined by central departments in Moscow which regulated all publishing work in Soviet Union.